

Електронне наукове фахове видання "Державне управління: удосконалення та розвиток" включено до переліку наукових фахових видань України з питань державного управління

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

№ 12, 2011

[Назад](#)[Головна](#)

УДК 354.465.4

О. Ю. Корчміт,
Заступник директора департаменту Національної комісії,
що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг,
аспірант Національної академії державного управління при Президентові України

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ СФЕРИ ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ В УКРАЇНІ

STATE REGULATION OF ENERGY EFFICIENCY HEATING IN UKRAINE

Анотація. Проведено аналіз стану сфери централізованого теплопостачання та досвіду провідних країн з реформування сфери, впровадження сучасних технологій, включаючи технології енергоощадження та технології відновлюваної енергетики. Запропоновано критерії оцінки державного регулювання енергоефективності у сфері теплопостачання. Розроблені пропозиції щодо впровадження механізмів державного регулювання енергоощадних заходів в галузі теплопостачання.

Annotation. The article is dedicated to the analysis of district heating and experience of leading countries to reform areas of modern technology, including energy saving technologies and renewable energy technologies. The criteria of evaluation of public policy. Developed proposals for the introduction of innovative mechanisms to stimulate energy-saving measures the state of district heating.

Ключові слова: сфера централізованого теплопостачання, енергоефективність, державне регулювання, мультиплікатор державних інвестицій.

Key words: district heating, energy efficiency, public regulation, public investment multiplier.

Постановка проблеми і аналіз останніх досліджень. Проблеми енергоефективності сфери централізованого теплопостачання аналізуються в публікаціях А.Сигала [1], І.Черкашина [2], А.Шевцова [3], А.Блащука [4], І.Надеіна [5] та інших дослідників галузі.

Разом з тим, у цих та інших публікаціях бракує пропозицій інноваційних механізмів збалансованого розвитку сфери централізованого теплопостачання, як складової енергетичної стратегії держави, що стало предметом дослідження, висвітленого у цій статті.

Постановка завдання. Метою даної наукової публікації є визначення проблем та перспектив розвитку сфери теплопостачання, існуючих державних механізмів регулювання, критеріїв їх ефективності та розробка інноваційних механізмів державного стимулювання енергоефективності галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Забезпечення економіки і населення країни тепловою енергією є однією із важливих складових діяльності як центральної, так і місцевої влади, одним із головних завдань забезпечення гідної якості життя людини та соціально-економічної стабільності суспільства. Разом з тим, тепла енергетика та сфера споживання теплової енергії України сьогодні перебувають в кризовому стані, що негативно впливає на рівень енергетичної і національної безпеки країни. Серед головних факторів, які суттєво впливають на ситуацію що склалася: незадовільний технічний стан об'єктів теплової енергетики, застарілий житловий фонд, які спричиняють надмірні втрати тепла при виробництві, транспортуванні і споживанні. Недосконале законодавство та система ціноутворення не стимулюють широкого впровадження заходів щодо підвищення енергоефективності. Відсутність необхідних інвестиційних коштів для модернізації основних фондів теплової енергетики та житлового фонду не дозволяє реалізувати сучасні технології в цій сфері. В результаті якості забезпечення населення і промисловості тепловою енергією є наднизькою, спостерігаються постійні відключення споживачів від гарячого водопостачання, температура в будівлях знижується нижче припустимих норм, в окремих містах відбуваються навіть системні кризи, які призводять до порушення роботи системи життєдіяльності населення.

Незважаючи на низку прийнятих рішень, розробку і удосконалення законодавства, зміни ситуації у теплоенергетичній галузі не відбулося, навпаки, система занепадає, фінансовий стан підприємств теплоенергетики погіршується. Безумовно, цьому у значному ступені посприяла економічна криза, але й стан виконання вже прийнятих рішень щодо модернізації системи, особливо щодо фінансування, потребує суттєвого покращення. Назріла нагальна необхідність проведення кардинальних реформ у сфері теплозабезпечення, що стосується як організації виробництва теплової енергії, так і сфери споживання [3].

На сьогодні у системі теплозабезпечення країни накопичилось значна кількість серйозних проблем, починаючи від технічного стану генерації тепла та його розподільчих мереж, неефективного його споживання і закінчуючи проблемами фінансового забезпечення, особливо гострим з яких є проблема інвестицій, тарифного регулювання та оплати за спожиту теплову енергію. Великі обсяги втрат тепла в теплових мережах пов'язані з їх незадовільним фізичним станом, на сьогодні зношеність (ветхий та аварійний стан) магістральних і розподільчих мереж досягає 70% їх загальної протяжності. Більшість систем СЦТ використовують морально застарілі групові і центральні тепlopункти, мають недосконалі системи регулювання відпуску теплової енергії за температурою повітря. Це спричиняє до додаткових втрат теплової енергії, які оцінюються у 10-15%. Переважна більшість теплоджерел СЦТ країни використовують природний газ і мазут, що визначає високу залежність їх економіки від кон'юнктурних коливань зовнішніх ринків нафти і газу. Очікуваний тренд на підвищення диктує необхідність активного освоєння і ошадливого використання, перш за все, власних енергетичних ресурсів і в тому числі, відновлюваних їх джерел.

Згідно прогнозу за базового сценарію загальне споживання теплової енергії до 2030р. зросте до 271 млн. Гкал, або трохи більше ніж на 15% порівняно з базовим роком. Для задоволення прогнозованого попиту виходячи із сучасних реалій за будь-яким сценарієм головним напрямом розвитку систем генерації, транспорту та розподілу тепла має стати зниження рівнів споживання природного газу за рахунок підвищення ефективності його використання, розвитку систем теплопостачання на базі електричної енергії, вугілля, ядерної енергії, позабалансових, нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, вторинних енергетичних ресурсів, природних теплових ресурсів, тощо. При цьому структура виробництва теплової енергії у 2030 році головною мірою буде залежати від відносної вартості її виробництва на базі кожного з джерел.

У сфері підприємств комунальної теплоенергетики близько 60 % котелень вже відпрацювали свій нормативний термін, а на 38 % котелень експлуатуються малоефективні та застарілі котли з низьким коефіцієнтом корисної дії (ККД), що обумовлює значні втрати палива. Майже 40 % теплових пунктів перебувають у аварійному стані, що призводить до постійних перебоїв у гарячому водопостачанні та перевитрат паливно-енергетичних ресурсів. Теплові мережі в своїй більшості також мають значний ступінь зношення та не обладнані сучасними видами теплоізоляції, 15,8 % від загальної протяжності мереж є аварійними.

Експлуатація морально застарілого та фізично зношеного обладнання призводить до перевитрат палива (які на 20 % вищі від середнього світового рівня) та до значного забруднення навколишнього середовища. Найбільші втрати природного газу, що використовується на виробництво теплової енергії в комунальній теплоенергетиці, припадають на споживання (до 30 %). Існує гостра необхідність у модернізації системи опалення і гарячого водопостачання на всіх рівнях — від теплогенеруючих пристроїв до кожної квартири. Житловий фонд будинків перших масових серій (60-70-х років забудови) становить близько 72 млн. кв. м і потребує заміни або реконструкції. Фактично кожний четвертий міський житель проживає у житлових приміщеннях, які мають незадовільний технічний стан, низькі експлуатаційні якості та вичерпали свій експлуатаційний ресурс. Суттєвою проблемою є забезпечення засобами обліку кількісних і якісних характеристик теплової енергії безпосередньо у її споживача, а також на виході з генерації, виході з теплової мережі.

Основними споживачами теплової енергії є житлово-комунальне господарство, населення (біля 70%) та промисловість (20%), інші галузі економіки разом споживають трохи більше, ніж 10% теплоти. Виробництво теплової енергії для забезпечення потреб секторів економічної діяльності та населення України здійснюється сферою централізованого тепlopостачання (СЦТ), що охоплює близько 60% споживачів, і системами індивідуального тепlopостачання (СІТ). Останні включають власні (поквартирні) генератори теплової енергії – газові і електричні котли, конвектори, водонагрівачі, теплові насоси [3].

До мереж СЦТ підключено близько 7,9 млн. квартир, головним чином, у містах і селищах міського типу. СІТ користуються близько 7,2 млн. домогосподарств, переважно низькоповерхової забудови, хоча протягом останнього десятиріччя спостерігається тенденція переходу на опалювання квартир багатопверхівок індивідуальними системами. Зазначена тенденція пояснюється незадовільним рівнем якості і вартості послуг СЦТ. Внаслідок чинної практики поставки населенню газу власного видобутку, ціна на який є значно нижчою за ціну на природний газ імпортного походження, підтримки соціально низьких цін на електричну енергію та інші види ПЕР, виникає ситуація, коли вартість централізованого постачання для споживача стає вищою за вартість індивідуального опалення. Загострює положення і те, що СЦТ має значні втрати виробленої теплової енергії на стадії транспортування і розподілу тепла, несуть при цьому значні витрати на електричну енергію, часті поточні і аварійні ремонти тепломереж. З іншого боку, існуюча практика обчислення тарифів на теплову енергію на стадії її відпуску у мережі призводить до відсутності фінансових стимулів до реконструкції тепломереж, що обумовлює низькі темпи їх відновлення. Всі означені фактори, спричинені вадами існуючих механізмів державного регулювання діяльності у галузі виробництва і постачання теплової енергії призводять до занепаду цієї важливої галузі промисловості України.

Потенціал сумарного виробництва теплової енергії існуючої сфери централізованого тепlopостачання (СЦТ) перевищує 750 млн. Гкал на рік, що набагато більше за існуючий та навіть прогнозований рівень потреб у теплової енергії в країні на період до 2030 р. Фактичний відпуск теплової енергії всіма джерелами СЦТ в останні роки складає близько 140 млн. Гкал з тенденцією до подальшого зниження [7]. Це підтверджує думку багатьох експертів, що майбутнє комунальної енергетики полягає у переведенні усіх великих генеруючих установок на комбіноване виробництво електричної та теплової енергії (когенерації). Це дозволить суттєво змінити дохідну частину теплогенеруючих підприємств та поновити централізоване гаряче водопостачання, як невід’ємну частину технологічного процесу когенерації (скидний тепловий потенціал влітку).

З огляду на технічний стан основних фондів галузі та стан систем споживання теплової енергії першочерговим завданням є пошук фінансових ресурсів на модернізацію.

Розвиток сфери централізованого тепlopостачання відноситься до стратегічних завдань держави з причини її потенціалу енергоощадності та диверсифікації джерел енергії. Регламентация, як один з видів прямого державного регулювання, має зупинити процес нерегульованої децентралізації – законодавче впровадження регламентованих зон тепlopостачання (обмеження права зміни джерела теплової енергії) – є першим етапом, оперативність реалізації якого обумовлено відсутністю потреби у державному фінансуванні. Впровадження механізмів державного стимулювання розвитку централізованого тепlopостачання має стати логічним продовженням, враховуючи недовговічність першого механізму з причини наявності ризиків корупції та бюрократизації виконання.

Потрібно визначити дві системні вади державного регулювання сфери комунальних послуг: переважне фінансування модернізації галузі за рахунок бюджетних коштів та низька економічна ефективність державних інвестицій через відсутність чітких критеріїв до механізмів використання коштів та об’єктів інвестування.

У наукових публікаціях можна зустріти різні підходи до класифікації економічних методів державної дії. Наприклад, з певною умовністю всі методи об’єднують в 5 груп:

- 1) непрямі методи фінансового і грошово-кредитного регулювання: встановлення податкових ставок і надання податкових пільг, норм амортизації, регулювання облікової ставки відсотка, норм обов’язкового резервування, гарантії держави під надані або отримані кредити, введення експортно-імпортних мит, кредитні пільги, операції відкритого ринку та інші;
- 2) пряме державне регулювання: розподіл державних інвестицій, субвенції, дотації, ліцензування, реєстрація, регламентація, антимонопольні заборони, ліміти цін, квотування стандарти, нормативи, тарифи тощо;
- 3) методи регулювання матеріальних потоків і виробничої діяльності: замовлення на постачання продукції і виконання робіт для державних потреб, квотування і ліцензування;
- 4) державне підприємництво;
- 5) програмно-цільовий метод планування і управління [6].

Практика європейських країн свідчить про найвищу ефективність механізмів державного регулювання першої групи. Такий підхід найменш використовується в сфері комунальних послуг України, але має найбільший потенціал забезпечення модернізації галузі.

Для визначення оптимальних механізмів використання державних інвестицій проаналізуємо досвід розвинених країн щодо державної підтримки у сфері тепlopостачання (див. табл.1).

Таблиця 1

Країна	Заходи з модернізації сфери централізованого тепlopостачання	Механізми, обсяги та джерела фінансування	Результати впровадження	
			Для генеруючих підприємств	Для споживачів
Литва	<u>Завдання:</u> Залучення приватних інвесторів через довгострокові договори оренди (15-30 років) <u>Технічні заходи:</u> -установка ІТП і приладів обліку; - модернізація мереж;	<u>Механізми:</u> -Національний регулятор затверджує інвестиційну складову у тарифі. <u>Обсяги інвестицій:</u> -за 2002-2007 роки в систему тепlopостачання Вільнюса інвестовано 114 млн. євро, а в житлові будинки 70 млн.літів	-зниження виробництва тепла на 7-8% (за рахунок модернізації мереж) та на 3-5% (енергоощадження у виробництві); - за 4 роки повернення 10% споживачів	- установка ІТП і впровадження індивідуального розрахунку за приладами обліку - зменшення споживання на 20%.

<p>Польща</p>	<p><u>Завдання:</u> реструктуризація і акціонування муніципальних підприємств теплопостачання; <u>Технічні заходи:</u> -ліквідація застарілих котельних та модернізація котельних, що залишилися ; -заміна трубопроводів (ізовольованими трубами); - модернізація теплових пунктів;</p>	<p><u>Джерела фінансування:</u> - державний бюджет; - позики Світового банку, зокрема Варшаві, Кракову, Гданьську (по \$40-75 млн кожному); - Пільгові кредити та гранти від: - IDA, International Development Association (Міжнародна Асоціація Розвитку); - MIGA, Multilateral Investment Guarantee Agency (Багатостороння Організація Інвестиційних Гарантій).</p>	<p>- зменшення втрат теплоносія в мережах на 79% ; - зменшення кількості ушкоджень на 82%; -скорочення енергоемності теплопостачання; - скорочення обслуговуючого персоналу на 750 осіб.</p>	<p>-зниження споживання тепла на 5-15%</p>
<p>Німеччина</p>	<p><u>Технічні заходи:</u> - модернізація системи енергопостачання в застарілих житлових будинках</p>	<p><u>Механізми:</u> Впровадження програми виплати "компенсацій за знос", яку отримують власники будинків, в яких модернізація системи енергоспоживання нерентабельна. <u>Джерела фінансування</u> - Фінансування робіт із залученням коштів власників (кредит на 25 років під 3% річних). Частина витрат оплачується з федерального бюджету. <u>Обсяги інвестицій:</u> 7,7 млрд євро у рамках "Програми стимулювання ринку" на розвиток альтернативної енергетики.</p>		<p>енергоспоживання на опалювання не більше 100 кВт година/кв. метр/рік, забезпечено загальне цілорічне енергоспоживання на рівні 60 КВт година/ кв. метр/рік.</p>
<p>Болгарія</p>	<p><u>Технічні заходи:</u> - здійснення енергоаудиту державних і муніципальних будівель; -здійснення заходів з теплоізоляції; -здійснення приватизації сфери централізованого теплопостачання</p>	<p><u>Джерела та обсяги фінансування:</u> 1. державний бюджет 2. кредитні лінії: - АМР США; - (REEC) на підвищення енергоефективності в житловому секторі; 3. Болгарський Фонд енергоефективності (БФЕЕ). 4. ЄБРР (50 мільйонів євро на вдосконалення енергоефективності житлових будинків) <u>Механізми:</u> -кредити з низькою ставкою; -гранти;</p>	<p>- зменшення рівня кінцевого енергоспоживання в промисловості з на 60% з 1990 року; - зменшення рівня кінцевої енергоемності промисловості; - обсяг валової доданої вартості в секторі зріс на 53%.</p>	<p>- питома споживання кінцевої енергії в житловому секторі скоротилося на 10% з 1990 року. - питома споживання електроенергії скоротилося на 15%.</p>

Чехія	<u>Завдання:</u> Зменшення використання енергоресурсів	<u>Джерела фінансування:</u> - Гранти (~600 євро / квартира) від чеського уряду ; - субсидовані процентні позички (до 40 відсотків витрат, строк погашення до 15 років)		- Потенційне енергозбереження, яке планується досягти за допомогою субсидій від 15 до 20%.
Словаччина	<u>Технічні заходи:</u> -Відновлення житлового фонду, скорочення енергоспоживання; -реконструкція обладнання та розподільчих мереж	<u>Джерела та механізми фінансування:</u> -державний бюджет; -кредити (процентна ставка від 3 до 8,9% залежно від строку погашення (до 15 років); -СБРР (кредит на 60 млн. євро); -державний Банк гарантій та розвитку (банківські гарантії до 10 років)	- зменшення рівня кінцевої енергоемності промислового сектору на 64% (з 1993р. по 2004р.) - зменшення рівня кінцевої енергоемності на 15% (з 2000 р. по 2008 р.)	- зменшення рівня споживання енергії населенням на 25% (з 2001р. по 2006р.); -82% будинків мають встановлені лічильники тепла.
Угорщина	<u>Технічні заходи:</u> - удосконалення енергоефективності (санація у великих житлових будинках).	<u>Джерела фінансування:</u> -державний бюджет; -кредити Міжнародної фінансової корпорації;		

Аналіз досвіду країн Європейського союзу свідчить про наступні загальні характеристики державного інвестування в сферу централізованого теплопостачання:

- 86 % країн Центральної та Східної Європи використовують механізми грантів, пільгового кредитування від державних та міжнародних фінансових інституцій або компенсації відсотків населенню, що впроваджує енергоощадні заходи у будинку;
- цільові державні видатки сконцентровані на етапі постачання (споживання) теплової енергії, меншою мірою – на модернізацію генеруючих установок, магістральних та розподільчих тепломереж.

Економічну доцільність зосередження державної уваги саме на кінцевому етапі теплопостачання підтверджує висновки Інституту газу НАН України: потенціал зменшення втрат тепла на етапах виробництва складає 4%, транспортування - 14% та постачання (споживання у будинку) - 41% [8, с.18].

Про неосаяжність вирішення питань модернізації сфери централізованого теплопостачання виключно на рівні державного фінансування та коштів підприємств яскраво свідчить експертна оцінка: модернізація джерел генерації теплової енергії потребує близько 300 млрд. грн., систем транспортування – 70 млрд. грн., систем постачання та інфраструктура споживання від 51 до 170 млрд. грн. [7].

Грантові та кредитні ресурси від міжнародних установ доцільно розглядати через призму їх достатності для модернізації сфери теплопостачання протягом 10-20 років, що пов'язано з строковими завданнями діючих стратегічних та концептуальних документів з розвитку та реформування галузі. На жаль усіх ресурсів міжнародних фінансових інституцій, які вже заплановані для України у вигляді технічної допомоги на модернізацію сфери теплопостачання, вистачить на вирішення 5% потреб галузі. Неможливість розгляду міжнародної допомоги як фінансової основи для модернізації галузі обумовлена мізерністю її обсягів для масштабів проблем та спотвореним сприйняттям з боку центральних та місцевих органів влади. Принциповою позицією інституцій є пілотний характер грантових та пільгових кредитних проектів, що за думкою провідних країн має спонукати місцеві громади поширювати вдалий досвід з використанням вже власних ресурсів (бюджетних, коштів підприємств, власних заощаджень громадян). Цього не відбувається – проекти закінчуються на стадії припинення фінансування з боку міжнародних установ, тому найбільш доцільно сконцентрувати зусилля влади на проектах з адаптації нормативно-правового поля сфери теплопостачання до перевірених часом законодавчих основ галузі в провідних країнах Європейського союзу. Це дозволить розпочати системну реформу галузі та уникнути помилкових кроків у напрямку обрання найбільш ефективних механізмів модернізації сфери теплопостачання.

Основним беззаперечним джерелом капіталовкладень в модернізацію галузі є тариф. За даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері комунальних послуг, на початок 2012 року тарифи для населення на послуги теплопостачання складають лише 63 % від економічно обґрунтованого рівня. Національним планом дій на 2012 рік передбачено поступовий перехід до економічно обґрунтованих тарифів на теплову енергію до 2015 року, враховуючи що витрати домогосподарств на теплову досягають 55% від сукупних витрат на житлово-комунальні послуги, тобто є загроза соціальної недоступності послуг з опалення та гарячого водопостачання.

Проект оновленої Енергетичної Стратегії України до 2030 року, свідчить про наявність нових поглядів щодо державної підтримки енергетичних галузей: використання прямих державних інвестицій допускається тільки в обмеженому списку галузей, у яких зберігається державне володіння, у тому числі для розвитку магістральних мереж теплопостачання до приватизації. При цьому інвестиції, здійснені державними компаніями в галузях, повинні максимально ґрунтуватися на принципі комерційної доцільності й економічної раціональності (див. табл. 2) [7].

Цільовий розподіл основних механізмів здійснення інвестицій за галузями[7].

Таблиця 2

Для успішної реалізації інвестицій у зазначених секторах необхідне використання додаткових методів стимулювання

		✓ Основний спосіб	✓ Можливий спосіб
		Кошти компанії ¹	Регулювання тарифів
			Прямі держ. інвестиції
Електро- і теплоенергетика	Розподільні мережі	✓	✓
	Магістральні мережі	✓	✓
	Теплова генерація	✓	✓
	Гідрогенерація	✓	✓
	Розвиток НПДЕ	✓	✓
	Система тепlopостачання	✓	✓
Атомна енергетика	Атомна енергетика	✓	✓
Вугільна промисловість	Вугільна промисловість	✓	✓
Нафтогазова промисловість	Газорозподільна система	✓	✓
	Нафтотранспортна система	✓	✓
	Видобуток газу	✓	✓
	Біопаливо	✓	✓
	Нафтопереробка	✓	✓
	Видобуток нафти	✓	✓

1 Кошти комерційних компаній (приватних і державних); 2 При здійсненні корпоративної інвестиції повинні здійснюватися за рахунок приватних коштів (у т.ч. позикових) без прямої держ. підтримки; 3 Інвестиції в закриття шахт, можливе надання держ. підтримки для модернізації при приватизації та реалізації механізмів ДПП не більше ніж на 5 років із щорічним перетягом і скороченням розміру підтримки

Таким чином довгостроковий стратегічний погляд держави вже безпеліційно відмовляється від практики прямих державних інвестицій, але залишає декілька галузей, де державна підтримка є обов'язковою за умови підвищення ефективності використання коштів. Ефективність цільових видатків у сфері централізованого тепlopостачання вимірюється отриманим ефектом у вигляді:

- соціального ефекту (покращення якості послуг);
- екологічного ефекту (зменшення забруднення парникових газів та CO2);
- економічного ефекту (скорочення втрат та витрат енергоресурсів).

Найбільш поширений критерій – окупність проекту, використовується у техніко-економічних обґрунтуваннях, але враховуючи збитковість та відповідну дотаційність підприємств комунальної теплоенергетики є номінальним.

Тому доцільно розглядати не тільки ефективність в залежності від проекту модернізації, але від механізму використання бюджетних коштів. Одиницю виміру можна запропонувати «мультиплікатор державних інвестицій».

За Дж. Кейнсом, мультиплікатор — це числовий коефіцієнт, який показує залежність змін доходу від змін інвестицій. Мультиплікатор використовується для визначення числового коефіцієнта, що показує, у скільки разів зміниться (зросте чи зменшиться) національний дохід при певній конкретній зміні (збільшенні чи зменшенні) інвестицій. З приводу цього Дж. Кейнс зазначав, що у разі, коли здійснюються додаткові інвестиції, отримуваний дохід зростає на суму, яка в К разів перевищує суму, на яку збільшені інвестиції.

Мультиплікатор державних інвестицій – пропонується до нормативно-правового запровадження, як новий категоріально-понятійний комплекс, що характеризує ефективність механізму використання бюджетних коштів через співвідношення сумарного обсягу залучених інвестицій до обсягу видатків державного або місцевих бюджетів на вирішення завдань розвитку відповідної сфери державного регулювання протягом дії відповідного програмно - цільового документу.

Так, пільгове кредитування юридичних осіб для проведення реконструкції, капітальних та поточних ремонтів об'єктів житлово-комунального господарства, передбачає використання коштів державного бюджету у 2012 році в обсязі 40 млн. грн. на умовах надання кредиту на 10 років під 3% річних з поверненням через Державну іпотечну установу. Екстраполяція державного фінансування протягом 10 років при незмінності механізму (порядку) використання коштів дозволяє досягнути мультиплікатора державних інвестицій 1,7.

Пряме державне інвестування є найменш ефективним механізмом використання бюджетних коштів (мультиплікатор дорівнює 1), пільгове кредитування, за розміром мультиплікатора, на 70% ефективніше, але потенціал бюджетів розвитку всіх рівнів спонукає шукати більш ефективні механізми.

Аналіз регіонального досвіду щодо впровадження енергоощадних технологій свідчить про найбільш комплексний підхід до вирішення проблеми надмірного споживання енергоресурсів споживачами комунальних послуг у Львівській області. Реалізація регіональної «Програми енергозбереження для населення Львівщини на 2009-2012 роки» є продовженням успішної аналогічної програми у 2006-2008 роках [9]. Метою Програми є зменшення споживання паливно-енергетичних ресурсів усіма категоріями споживачів через стимулювання впровадження енергозберігаючих заходів; сприяння розвитку галузі енергоефективного будівництва та реконструкції, забезпечення умов щодо виявлення та залучення вітчизняних і іноземних інвестицій; зменшення обсягу субсидій для населення за спожиті енергоносії. Попит з боку населення на участь у заходах програми підтверджується 9,5 тисячами впроваджених енергоощадних міні проектів. Обласний бюджет протягом останніх 7 років стимулює впровадження найбільш ефективних, з точки зору потенціалу зменшення енергоспоживання, заходів, зокрема: термоізоляція стін, підвалів, дахів; встановлення вікон-склопакетів, заміна входних дверей, балконно-віконних конструкцій; заміна теплогенеруючих установок на сучасні та інші. Інноваційність програми полягає у механізмі використання бюджетних коштів: компенсується відсоткова ставка за кредитами, що отримує населення для реалізації вищезазначених енергоощадних заходів. 7,8 млн. з обласного бюджету дозволили залучити 72 млн. грн. коштів населення, тобто мультиплікатор за цим механізмом досягає 9,2.

Поширення такого механізму стимулювання населення до заощадження споживання комунальних ресурсів на загальнодержавному рівні є стратегічним завданням з декількох причин:

- мультиплікатор державних інвестицій є найвищим порівняно з традиційними механізмами (пряме державне інвестування; пільгове кредитування);
- комплекс енергоощадних заходів, що фінансуються, дозволяють скоротити споживання теплової енергії до 50%, що дозволяє у перспективі 10-15 років звільнити сферу централізованого тепlopостачання від використання імпортованого природного газу.

Автором цієї публікації спільно з фахівцями профільних центральних органів влади розроблено відповідні проекти постанов Кабінету Міністрів України, що дозволять впровадити зазначений механізм з використанням можливостей державного бюджету вже у 2012 році, а наступного року задіяти співфінансування усіх обласних бюджетів України.

Потенціал енергоощадності в масштабах країни через санацію житлових будинків та об'єктів бюджетної сфери важко переоцінити: на одного мешканця в перерахунок на 1 кв. м площі, на території України витрачається на централізоване опалення 1,4 т умовного палива на рік, що в 1,5 рази більше, ніж у США і в 2,5-3 рази більше, ніж у Швеції. Незважаючи на такі значні втрати у теплоенергетичному господарстві, протягом багатьох років їх рівень не знижується. За оцінками експертів, впровадження заходів з енергоощадження у житлово-комунальному господарстві має потенціал щодо зменшення споживання газу в сфері централізованого тепlopостачання у середньому на 22% [3].

Впровадження нетрадиційних видів джерел енергії (НВДЕ) у сфері централізованого тепlopостачання не може бути настільки масштабним як енергоощадження, на сьогоднішній частка НВДЕ у енергетичному балансі складає менше 1%, у той час як у Швеції цей показник дорівнює 31,5%, в Австрії – 22,4%, в Данії – 9,9%, у Німеччині – 6,9%. Основна причина – вартісна неадекватність устаткування з використанням поновлювальних джерел енергії для середнього домогосподарства України та брак фінансових стимулів для бізнесових кіл [5].

Для зміни ситуації з впровадженням НВДЕ, як перспективного напрямку теплозабезпечення України необхідно удосконалити систему державних

стимулів і преференцій, зокрема: податкові пільги та канікули, пільгове кредитування, компенсацію відсотків за кредитами для споживачів, що впроваджують відповідні технології та устаткування. Перспективним залишається нормативно-правове впровадження «зеленого тарифу» на теплову енергію.

Висновки. Аналіз досвіду європейських країн щодо розвитку сфери централізованого теплопостачання свідчить про переважне використання механізмів державного стимулювання, які дозволяють досягнути максимального синергетичного ефекту (мультиплікатору) від державних інвестицій.

Впровадження запропонованого механізму компенсації відсоткової ставки за кредитами для населення, що реалізує енергоощадні заходи у сфері житлово-комунального господарства дозволяє майже у п'ятеро прискорити перехід до європейських стандартів енергоспоживання на одиницю площі. Стратегічна складова зазначеного інноваційного механізму полягає у досягненні енергетичної незалежності сфери централізованого та індивідуального теплопостачання від імпортованого природного газу, що відповідає завданням національної безпеки країни. З точки зору міжнародних фінансових інституцій, енергозбереження на етапі теплопостачання є вирішальним чинником, який розв'язує питання соціальної доступності енергоресурсів за умови їх поступового приведення до економічно обгрунтованого рівня з врахуванням світових трендів.

Подальші наукові розвідки мають бути пов'язані з удосконаленням механізмів державного стимулювання заощадження теплової енергії соціально вразливими верствами населення через субсидії на енергозбереження та на об'єктах бюджетної сфери через впровадження проектів енергосервісних компаній з адаптацією європейської практики перформанс-контрактів.

Список використаних джерел:

1. Сигал А. Теплоснабжение в Украине. / А.И. Сигал, Е.А. Коринчук / Житлово-комунальне господарство України. – 2011. - № 2 (35). – С.32-35.
2. Черкашин И. Энергоэффективность – декларация или реальность? / Игорь Черкашин / Житлово-комунальне господарство України. – 2011. - № 4(37). – С.32-33.
3. Шевцов А.И. Стан та перспективи реформування системи теплозабезпечення в Україні. Аналітична доповідь / Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у м. Дніпропетровську [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/Teplozabezpechennya.pdf>
4. Блащук А. Традиційно – про наболіле / Арсентій Блащук / Житлово-комунальне господарство України. – 2011. - № 4(37). – С.44-45.
5. Надеин И. Не газом единым... / Иван Надеин / Житлово-комунальне господарство України. – 2011. - № 4(37). – С.30-31.
6. Гусев В.О. Державна інноваційна політика: методологія формування та впровадження: монографія / В.О. Гусев. – Донецьк: Юго-Восток, 2011.- 624 с.
7. Оновлення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року. Проект документу для громадських обговорень. Міністерство енергетики та вугільної промисловості [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Міненерговугілля -2011.- Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/publish>
8. Карп И. Пути решения проблем коммунальной энергетики. / И.Н. Карп, Е.Е. Никитин / Житлово-комунальне господарство України. – 2011. - №6 (39). – С.16-22.
9. Програма енергозбереження для населення Львівщини на 2009-2012 роки. Львівська обласна Рада, Львівська обласна державна адміністрація [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Львівської ОДА -2011.- Режим доступу: <http://loda.gov.ua/ua/priorities/energysaving/Programs>

Стаття надійшла до редакції 08.12.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"